

NEKOLIKO CRTICA O SVEUČILIŠNOJ TEOLOGIJI I TEOLOŠKIM ČASOPISIMA

Ivica RAGUŽ

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Petra Preradovića 17, p.p. 54, 31 400 Đakovo
ivica.raguz@os.t-com.hr

Sažetak

Članak promišlja ulogu sveučilišta, sveučilišne teologije te hrvatskih teoloških časopisa danas. Ukazuje se na ambivalentni doprinos sveučilišta razvoju znanosti u europskoj povijesti. S jedne strane, sveučilište je bilo osnovano kako bi omogućilo autonomiju i razvoj znanosti. Tu je ulogu sveučilište uglavnom uspijevalo ostvarivati. S druge pak strane, nerijetko se događalo suprotno. Sveučilište je bilo prepreka za razvoj znanosti te su se znanosti razvijale izvan sveučilišta. To se događalo i modernoj teologiji. Teološka misao lakše je pronalazila svoje nadahnuće i utjecaj izvan sveučilišta i sveučilišne teologije. I današnji hrvatski teološki časopisi nisu lišeni navedene ambivalentnosti. I oni boluju od mnogih već poznatih sveučilišnih boljka: birokracija, logika »napredovanja« kao jedini smisao časopisa, upitna kategorizacija članaka i dr. Time se ne želi reći da bi teologija trebala pronaći svoje mjesto izvan sveučilišta, ili da je opstojnost sveučilišnih časopisa upitna. Ovo kratko razmatranje želi samo potaknuti teologe da se više bave teologijom zbog same teologije i da teološki časopisi budu više izričaj ljubavi prema Teo-logosu.

Ključne riječi: sveučilište, teološki časopisi, teologija, znanost.

Uvod

Ponajprije čestitam Katoličkomu bogoslovnom fakultetu u Zagrebu na stotoj obljetnici *Bogoslovske smotre*. Naziv same proslave obljetnice »tradicija i vizija« izvrsno sažima važnost *Bogoslovske smotre* za teologiju i Crkvu u

Hrvatskoj. Slobodno se može reći da je *Bogoslovska smotra* stvorila teološku tradiciju u Hrvatskoj te je tijekom stotinu godina djelovanja pružala i razvijala viziju teologije, Crkve i društva u Hrvatskoj i šire. Ovo kratko razmatranje o ulozi teoloških časopisa u hrvatskoj teologiji kani ukazati na neke moguće smjernice, koje bi možda mogle pripomoći da *Bogoslovska smotra*, ali i drugi teološki časopisi u Hrvatskoj budu i ostanu vizionarski časopisi teologije, Crkve i hrvatskoga društva.

Ovu vrlo složenu temu nemoguće je promišljati bez konteksta u kojemu se hrvatski teološki časopisi nalaze, a to su ponajprije teologija i Crkva. Bilo bi zanimljivo analizirati današnje stanje teologije i Crkve u Europi i u Hrvatskoj te uvidjeti kako to stanje pozitivno ili negativno utječe na same teološke časopise u Hrvatskoj. Dotaknut ćemo dakako i taj vid, ali prvenstveno ćemo pokušati u ovomu članku razmišljati o hrvatskim teološkim časopisima u kontekstu jedne druge problematike, naime problematike odnosa sveučilišta i znanosti, a time i sveučilišta i teologije. Stoga ćemo ukratko prikazati povijesni razvoj odnosa sveučilišta i znanosti u europskoj povijesti te kako se taj odnos odražava na poimanje teologije. Potom ćemo se osvrnuti na sadašnje stanje odnosa sveučilišta i znanosti, tj. teologije. To će nam omogućiti da kažemo nekoliko riječi o ulozi teoloških časopisa u hrvatskoj teologiji danas.

1. Sveučilište i znanost

Amore scientiae facti exules. Tim riječima Friedrich Barbarosa na saboru u Roncagli daje možda najbolji opis smisla i zadaća sveučilišta do današnjih dana. Sveučilište bi, prema navedenoj izjavi, trebalo biti mjesto ljubavi prema znanosti, ali mjesto koje pretpostavlja egzil, prognanstvo, nezavičajnost, neukorijenjenost i odmak od postojećega svijeta, društva i politike. Zaista, od samih svojih početaka u srednjovjekovlju, sveučilište se shvaćalo kao mjesto egzila, odnosno slobode i neovisnosti o najrazličitijim partikularizmima i utjecajima: o feudalnom sustavu, raznim politikama i mjesnim Crkvama.¹ Postojala je živa svijest da jedino takvo »prognano sveučilište«, »sveučilište u egzilu« može postati i ostati *universitas*, tj. pružati ono univerzalno, sveopće, istinu i dobro koji su temelji svakoga istinskoga i pravednoga društva. Stoga i ne čudi da je posebnu ulogu u razvoju sveučilišta imao upravo rimski biskup, papa, jer papa u Crkvi ne predstavlja ništa drugo doli univerzalnu službu, službu jedinstva protiv svih partikularizama. U tom smislu pape su stvarni

¹ Korisna promišljanja o tomu vidi u: Jacques le GOFF, *Intelektualci u srednjem vijeku*, Zagreb, 2009.; Jacob TAUBES, *Vom Kult zur Kultur*, München, 2007., 319-339.

osnivači europskih sveučilišta te su svojim povlasticama i smjericama štitili i poticali autonomiju i razvoj sveučilišta u Europi. Može se reći da su prva tri stoljeća sveučilišta bila izuzetno plodna i korisna za razvoj »ljubavi prema znanosti«. Znanost, a time i teologija cijeloga srednjovjekovlja, razvijala se gotovo isključivo u ozračju sveučilišta. No, već početkom 15. stoljeća događa se veliki zaokret u odnosu sveučilišta i znanosti. Sveučilište se udaljava od svojega poslanja »biti prognanik« i pada pod sve veći utjecaj različitih politika pojedinačnih careva, lokalnih vlasti i Crkava. Sveučilište s renesansom ne samo da gubi na važnosti, nego se počinje shvaćati u suprotnosti sa znanošću. Većina renesansnih humanista uopće ne djeluje na sveučilištu, štoviše prezire sveučilište. Španjolski humanist i biskup Alfonso de Cartagena u raspravi s Leonardom Brunijem ovako opisuje svoje viđenje urbane i sveučilišne kulture 15. stoljeća: »'Urbaniziranost' vama znači onu 'uljudenost' koja koliko riječima toliko i postupcima žudi za počastima. 'Urbaniziranima' se nazivaju oni koji su čak i pred jednakima naučili pokleknuti, pognuti glavu, odbiti prvenstvo i visoke položaje. A mi takve nazivamo 'dvorskim ljudima', ili, ako ti se ova riječ ne sviđa, [...] nazivamo ih 'udvorništvom', ili poslužimo se viteškim rječnikom, nazivamo ih 'dvorjanima'.«² To se nastavlja i u 17. i 18. stoljeću, gdje se velika otkrića u znanostima, posebice u prirodoslovnim znanostima, događaju izvan sveučilišta. Isto tako, i najveća filozofska i teološka djela nastaju uglavnom izvan sveučilišnih okvira. Jednom riječju, misaoni egzil za *amor scientiae* traži se u samoći vlastite sobe, na seoskim ladanjima, u samostanima, intelektualnim kružocima ili kafićima modernih gradova. S velikom Humboldtovom reformom sveučilišta i drugim reformama, znanost se u 19. i 20. stoljeću ponovno vraća u sveučilišta. Ali sveučilište i dalje ostaje pod snažnim utjecajem raznih politika i raznih ideologija. Sjetimo se samo fašizma i komunizma. Tom su negativnom utjecaju posebice bile izložene humanističke znanosti. To je jedan od glavnih razloga zašto se intelektualni život poezije, filozofije i teologije u većini slučajeva odigrava izvan sveučilišnoga konteksta.³ Dovoljno je samo spomenuti filozofe Feuerbacha, Nietzschea, Kierkegaarda, ili primjerice cijelu rusku religijsku filozofiju koja se u cijelosti događala izvan sveučilišnoga života.

² Jacques le GOFF, *Intelektualci u srednjem vijeku*, 247.

³ Hannah Arendt opisuje oduševljenje njezine generacije s Martinom Heideggerom, koji je, prema njezinu mišljenju, donio svježinu misli u suhoparnu i okoštalu sveučilišnu sredinu i u filozofsku misao. Hannah ARENDT, *Menschen in finsternen Zeiten*, München – Zürich, 2001., 166-178.

2. Sveučilište i teologija

U teologiji je stanje slično, napose ako imamo na umu okoštalu neoskolastičku teologiju prije Drugoga vatikanskog koncila. Koncilsku obnovu pokreću uglavnom teolozi izvan sveučilišnih teoloških učilišta (Balthasar, Przywara), ili unutar samostanskih i manjih teoloških škola (francuska teološka škola: Danielou, de Lubac, Chenu), ili u sveučilištu, ali izvan teoloških fakulteta (Guardini). Premda mnogostruki poticaji za teologiju dolaze i od sveučilišne teologije, ipak u cijelosti gledajući glavni zamah i obnovu daje nesveučilišna teologija. Čini se da je ondašnja teologija bila daleko od one srednjovjekovne »prognanice«, kod se je na miru mogla njegovati »ljubav prema znanosti«.

Koji je razlog takve umrtvljene teologije na sveučilištu? Premda joj je bila omogućena autonomija spram društva i mjesne Crkve, začuđuje da se teologija nije razvijala i da je trebala poticaj izvan sveučilišta. Mnogobrojni su razlozi takva stanja: antimodernistički stav Crkve ondašnjega vremena, zatvorenost neoskolastičke teologije spram drugih teoloških i filozofskih promišljanja itd. No, potrebno je spomenuti da je jedan od razloga takva stanja i samo sveučilišno ozračje. Navedimo samo neke elemente: uhodanost predavanja lako pretvara teologiju u manualističko-udžbeničku koja se iz godine u godinu ponavlja bez potrebe za daljnjim produbljivanjima; birokratiziranost fakulteta koja sve više sužava prostor za slobodno vrijeme istraživanja; određeni znanstveni ideal sveučilišne teologije koji ne dopušta bilo kakvo promišljanje onkraj toga ideala te se sve novo u teologiji proglašava neznanstvenim, a time i neprihvatljivim.

Imajući sve ovo u vidu, postaje sasvim razvidno da su teološki časopisi u takvu sveučilišnom miljeu postajali gotovo beznačajni. Sveučilišni časopisi pretvorili su se u časopise za napredovanje u znanstvenom zvanju, ili se ponavljala uvijek ista teologija. Obnova Crkve i teologije gotovo i nije dolazila iz tih časopisa, nego iz izvansveučilišnih časopisa u kojima se moglo slobodno pisati i promišljati, bez da se i u čemu gubilo na oštrini i dubini analize. Osim časopisa, važnu su ulogu imale teološke studije koje su opet u većini slučajeva bile nesveučilišno koncipirane, ili su studije i članci u tim knjigama nastajali izvan sveučilišnoga okruženje. Primjerice, mnogobrojni članci Karla Rahnera u *Schriften zur Theologie* prigodnoga su karaktera, tj. nastali su izvan sveučilišnoga konteksta i časopisa. Bacimo li pogled na teologiju nakon Drugoga vatikanskog koncila, tada je situacija gotovo identična onoj prije. Teološke bitke i prijepori uglavnom se događaju u vizionarskim ili nesveučilišnim časopisima, kao što su primjerice *Communio* i *Concilium*. A i danas situacija u europskim teološkim časopisima nije ništa bolja.

3. Teološki časopisi u Hrvatskoj

Ne ulazeći u daljnju analizu stanja europske teologije i časopisa na sveučilištima, sada možemo reći nekoliko riječi o stanju hrvatskih teoloških časopisa. S demokratskim promjenama teologija se u Hrvatskoj ponovno vratila na sveučilišta. To znači da su se teolozi trebali podrediti sveučilišnim propisima napredovanja u znanstvenim zvanjima. Odatle je također nastala i potreba za većim brojem časopisa koji bi mogli omogućiti što lakše znanstveno napredovanje. Imajući u vidu broj teoloških časopisa i mnogobrojne članke, možemo slobodno konstatirati da se nikada u hrvatskoj teologiji nije pisalo tako puno kao danas. Prisutnost na sveučilištu zaista je u mnogo čemu djelovala pozitivno na teologe, jer ih je to prisililo da pišu članke, ako ni zbog kojega drugog razloga, onda barem zbog napredovanja. Taj govor o »prisili« ne mora imati i nema pejorativno značenje. Jer, dobro znamo iz iskustva da čovjek rijetko što čini iz naklonosti i ljubavi, nego većinom iz prisile i vanjskih uvjetovanosti. I Karl Rahner jednom je odgovorio, kad su ga upitali kako je mogao napisati tolika djela, da je on u biti oduvijek bio lijen, ali su ga obveze prisilile da se bavi teologijom. Ipak, teologija koja bi se temeljila isključivo na vanjskim prisilama i uvjetovanostima, a ne bi proizlazila iz nutarnje strasti, ljubavi prema kazivanju Boga, takva se teologija više ne bi mogla zvati teologijom.

Stoga se ne možemo oteći dojmu da je u hrvatskim teološkim časopisima zavladao logika sveučilišnoga napredovanja. Pišu se članci, jer je potrebno napredovati. Ponekad se događa da su i sami urednici časopisa stavljeni pred gotov čin, tj. da pod svaku cijenu objave članak kako bi neki teolog mogao »napredovati«. Može li se takvo fabriciranje, *sit venia verbo*, još zvati napredovanjem? Nije li to zapravo nazadovanje teologije? Nadalje, čudnovata kategorizacija članaka na izvorne, prethodna priopćenja, pregledne i stručne članke, koliko god se ona nastoji opravdati, ostaje apstraktna i nejasna. I dalje ostaje maglovito što je to izvorni teološki članak, a što je to prethodno priopćenje ili stručni članak. Tako se nerijetko zna dogoditi da u jednom broju bude objavljen članak kao izvorni, a koji nema nikakve veze s izvornim, ili pak stručni koji je zapravo izvorni članak. Također treba reći da je pravedno i istinito recenziranje članaka također postalo u mnogo slučajeva upitnim. Naime, teološka scena u Hrvatskoj, unatoč trima fakultetima, vrlo je uska. Za određeno teološko područje može se pronaći samo nekoliko teologa koji poznaju određenu teološku tematiku. Postavlja se pitanje može li takvo recenziranje još biti kvalitetno. Usto, koliko god recenzije bile anonimne, većina teologa uglavnom zna autora članka koji treba recenzirati. Osim toga, može se također primijetiti da teološke skupine određenih teoloških grana blagonaklono gledaju na

svoje članove i njihove članke, dok je u drugim teološkim skupinama prisutna netrpeljivost koja ugrožava istinsko recenziranje. Neka su uredništva to tako riješila da njihove članke recenziraju isključivo profesori fakulteta kojemu pripada taj časopis. No, pitamo se, može li takvo lokalpatriotističko recenziranje još biti istinsko recenziranje? Osobno sumnjam u to. Situacija nije bolja ni s knjigama. Neki »napreduju« u viša znanstvena zvanja na temelju svojih nabožnih propovijedi, drugi opet na temelju prethodno objavljenih članaka. Ne postoji jasnoća kako se i zašto »napreduje«.

Mogli bismo navoditi još mnogobrojne problematične vidove hrvatskih teoloških časopisa, ali i ova spomenuta dovoljno pokazuju njihovu vrlo složenu situaciju u našem sveučilišnom ozračju. Time nikako ne želimo obezvrijediti i omalovažiti mnogobrojne studije i članke u teološkim časopisima koji ne zaostaju za vodećim svjetskim teološkim časopisima. No, usudili smo se ukazati na ono što ostaje problematično u tim istim časopisima. Mogli smo vidjeti kako je u europskoj povijesti sveučilišni život bio koristan, ali isto tako i štetan i blokirajući za teologiju. Nakon ove kritike mogao bi se dobiti dojam da bi rješenje bilo povlačenje teologije iz sveučilišta. Daleko od toga, jer bismo si odmah trebali postaviti protupitanje: ako sveučilište nije više mjesto egzila zbog ljubavi prema znanosti, postoji li u današnjoj Crkvi još mjesto i struktura koji bi teologiji omogućavali taj egzil? Bojim se da ne postoji. U povijesti su ta nesveučilišna mjesta za razvoj teologije bili samostani, teološki instituti i određene privatne teološke škole. Svima je poznato da takvi teološki egzili danas, nažalost, ne postoje u Hrvatskoj. Mišljenja sam da bi ih trebalo žurno osnivati, jer bi takva nesveučilišna teološka mjesta i njihovi teološki časopisi djelovali pozitivno na sveučilišnu teologiju i časopise, kao što je bio čest slučaj u povijesti, kako smo pokušali pokazati. No, bilo kako bilo, zasad se čini da za hrvatsku teologiju nema drugoga puta osim sveučilišta. Iskreno rečeno, nisam baš siguran, ali želim vjerovati da i danas sveučilišna teologija, a time i časopisi, mogu biti istinska mjesta »ljubavi prema znanosti«. No, to će moći biti samo ako se teolozi započnu više baviti teologijom iz ljubavi prema teologiji, a ne zbog tzv. »napredovanja«. Takva će »logika napredovanja« uvijek biti nazadovanje, štetna za teologiju. Nadalje, treba ojačati značaj uredništva koje bi trebalo preuzeti vodeću ulogu u kategorizaciji članaka, da se ne dogodi učestali nerazmjer u kategorizaciji pojedinih članaka, protiv ne samo površnih recenzija, nego i lobija pojedinačnih teoloških grana. Uredništva bi također trebala njegovati stil pisanja članaka koji ostaje znanstven, ali koji zna vrjednovati članke koji možda donose jedva, dva ili nijedan citat, a zapravo kazuju više od onih članaka s nepreglednim brojem citata itd.

Ostalo bi još mnoga toga za reći, ali ovo će biti sasvim dovoljno. Ovo kratko razmatranje nije imalo nakanu ponuditi gotova rješenja. Načeli smo određena pitanja koja, vjerujem, mogu biti korisna za budući razvoj teoloških časopisa i teologije, da teološki časopisi više služe Crkvi, današnjoj znanosti i društvu u Hrvatskoj.

Summary

A FEW NOTES ABOUT UNIVERSITY THEOLOGY AND THEOLOGICAL PERIODICALS

Ivica RAGUŽ

Catholic Faculty of Theology in Đakovo, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Petra Preradovića 17, p.p. 54, HR – 31 400 Đakovo
ivica.raguz@os.t-com.hr

The article considers the role of universities, university theology and Croatian theological periodicals today. It points to the ambivalent contribution of universities towards the development of science in European history. On the one hand, the university was founded so that it could facilitate autonomous development of science. The university more or less succeeded in this objective. On the other hand though, just the opposite was known to occur. The university was a barrier to science and so sciences developed outside of universities. This is what occurred with modern theology. Theological thought found it easier and was inspired by influences outside of the university and university theology. Today's Croatian theological periodicals are not exempted of this ambivalence. They too suffer from many university pains: bureaucracy, the logic of »progress« as the only idea behind periodicals, questionable categorisation of articles and others. The article does not intend to say that theology should find its place outside universities or that the existence of university periodicals is questionable. This brief overview wishes to inspire theologians to deal with theology for theology's sake and that theological periodicals should be an expression of love towards Theo-logos.

Key words: *university, theological periodicals, theology, science.*